

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-262-6-46>

Л. ШИТИК

Черкаський національний університет

ім. Богдана Хмельницького

Л. ЮЛДАШЕВА

Таврійський національний університет

ім. В. Вернадського

РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПОЛЯ «КАВА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Популярність кавових напоїв зумовила появу низки художніх та публіцистичних творів, що містять відомості про цей напій. Значний арсенал «кавової» лексики представлено в збірках «Теплі історії до кави» Н. Гербіш та «Львів. Кава. Любов» (укл. і передм. Н. Нікалео), у романі «Мелодія кави в тональності кардамону» Н. Гурницької та в художньо-публіцистичному виданні «Гасниці львівської кави» Ю. Винничука.

Кавові найменування, дібрані з літературних творів, генетично й структурно неоднорідні. Серед досліджуваного матеріалу трапляються однокомпонентні (*лате, капучино, морокіно, шекерато*) та багатокомпонентні номени (*кавовий крем-желе, швидка кава-глясе* (Ю. Винничук), *справжня віденська кава* (Н. Гурницька)).

Лінгвокультурне поле «кава» посідає важливе місце в концептосфері «їжа», оскільки відображає етнічну своєрідність, культурні традиції та стереотипи українців. У його межах виокремлено ядро, ядерну та периферійну зони. Ядром поля є номени *кава* та *кофе*, до ядерної зони входять найменування кавових напоїв та сортів кави.

Мета дослідження – схарактеризувати лінгвокультурне поле «кава» в сучасній українській літературі, описати репрезентанти периферійної ланки.

Периферійна ланка лінгвокультурного поля «кава» потребує особливої уваги, оскільки гастрономічні елементи на позначення дій і процесів, пов'язаних із приготуванням та споживанням кави, формують особливе когнітивне й інформаційно-комунікативне

середовище, за допомогою якого відбувається взаємообмін культурною інформацією. До периферійної зони належать знаки-локативи, знаки-інструментативи, знаки-кваліфікатори й емотиви, знаки-дескриптори, знаки-об'єкти та знаки-суб'єкти.

Знаками-локативами є лексеми, які номінують місце походження кавових найменувань і спосіб їх приготування, що передбачає наявність топонімічного компонента: *турецька кава, еменська кава, перуанська кава, бразильська кава* (напр.: *Арабську каву готують у великому носатому кавнику без цукорю, але з різними спеціями* (Ю. Винничук)).

Важливе місце у формуванні периферійної ланки лінгвокультурного поля «кава» посідають знаки-темпоративи: *вечірня кава, ранкова кава, ранкове кавування* (напр.: *Ранкова кава освіжає, бадьорить* (Ю. Винничук)).

З-поміж аналізованого фактичного матеріалу виокремлено лексеми, які більшість дослідників уналежнює до знаків-інструментативів. У текстах Н. Гербіш зафіксовано такі одиниці: *пластмасовий електричний чайник, горнятко, джезва, френч-прес, кавовий апарат* (напр.: *Того вечора до нас прийшло багато гостей, і я – поки ніхто не бачив – випив свою першу каву, а кухлик (усі філіжанки дісталися гостям, а я від незнання наляв собі цілий кухлик темного напою – і потім не бачив ніяких снів цілу ніч) поставив на записник* (Н. Гербіш)).

Ю. Винничук використовує досить незвичний номен імбрик (кавник) (напр.: *Каву пили з філіжанок, а подавали її в імбрику* (Ю. Винничук)). У збірнику «Львів. Кава. Любов» представлено такі знаки-інструментативи: *кавомлинок, джезва, порцелянова філіжанка, чашка* (напр.: *Не чекаючи відповіді, зняла з полицки кавомлинок, старий, із потемнілого дерева, з висувною шухлядкою та відкидною лядою нагорі* (Г. Вдовиченко)).

Зафіксовано номени, що репрезентують традиційний посуд конкретної країни: *турка, джезва* – приладдя для приготування напоїв по-турецьки (напр.: *У них вирунає й колишній актор зі втраченим розумом, який у її студентському минулому читав чудернацькі вірші в єдиній кнайпі на Вірменській, де в місті левів і досі заварюють каву в турках* (Ю. Винничук)).

До знаків-кваліфікаторів та емотивів належать лексеми на позначення смакових чи запахових якостей продуктів або страв: *запашна кава, смачна кава, солодка кава, гірка кава* (напр.: *Ти написала, що любиш гірку каву та гіркий шоколад, – я їх не люблю* (Н. Гербіш); *Всі проблеми видаються дріб'язковими, ейфорія втишується до спокійної радості й хочеться персиків, міцної кави з веселковою пінкою та дихати небом* (Н. Гербіш)).

Провідна роль знаків-дескрипторів полягає в описі дій, що лежать в основі формування дескриптивної системи [1, с. 97]. До таких знаків належать передусім предикати на позначення процесу приготування кави: *робити, заварювати, запарювати, готувати, засипати* тощо (напр.: *Остан користувався винятково газовою плитою, коли готував собі вранішню каву* (Н. Гербіш)). Особливу групу дескрипторів становлять лексеми зі значенням процесу споживання їжі, напр.: *Здається, так і не навчилася пити каву без кардамону* (Н. Гурницька).

Знаки-суб'єкти периферійної зони кваліфікують людей, чії захоплення або діяльність пов'язані з кавою: *кавоманка, кавоман, каварник* (напр.: *Цікаво, що турецькі кавомани й досі не використовують млинків, а товчуть зерна в ступі дерев'яними товкачами* (Ю. Винничук)). Натомість знаки-об'єкти виокремлюють предмети реальності, пов'язані з кавою: *кавове дерево, кавові плоди, кавові коробочки* (напр.: *Збір кавових коробочок починається восени* (Ю. Винничук)).

Отже, дослідження лінгвокультурного поля «кава» вможливило виокремлення ядра, ядерної та периферійної зон. У межах периферійної ланки диференційовано знаки-локативи, знаки-інструментативи, знаки-кваліфікатори й емотиви, знаки-дескриптори, знаки-об'єкти та знаки-суб'єкти.

Література

1. Олянич А. В. Когнитивная и лингвосомиотическая системы глоттонии: к разработке типологии знаков гастрономического дискурса. *Филологические науки в Московском гос. ин-те международных отношений: сб. науч. тр.* № 56 (71). Москва: МГИМО-Университет, 2014. С. 91–111.